

EINE INTELLEKTUELLE HELDENTAT DES 9. JAHRHUNDERTS: KONSTANTIN VON PRESLAV UND SEIN LEHREVANGELIUM

Dobriela Kotova

Institute of Balkan Studies
and Center of Thracology
Bulgarian Academy of Sciences

The Vocabulary of Constantine of
Preslav's Uchitel'noe evangelie ('Didactic
Gospel'): Old Bulgarian-Greek and Greek-
Old Bulgarian Word Indices КП-06-Н50/2

ФОНД
НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

1. Folie der ältesten Abschrift des Lehrevangeliums

Moskau, GIM, Sin. 262, 12.-13. Jh.

Miniatur des Knjasen Boris I.

Griechische Vorlagen der exegetischen Teile des Lehrevangeliums

Predigten zu den Matthäus- und Johannes-Sonntagslesungen

Catena prima in Matthaeum und Joannem Typus A, CPG C110.1, C140.1

Kompilation exzerpierten exegetischen Materials aus den Homilien des Johannes Chrysostomus

+

Originalhomilien des Johannes Chrysostomus (in 11 Predigten)

Lukaspredigten des Lehrevangeliums

Catena prima in Lucam Typus A, CPG C130.1

Laufender anonymer Kommentar aus Fragmenten exegetischer Schriften
Quellen: Lukashomilien des Kyrill von Alexandrien (Hauptquelle), des Origenes und Titus von Bostra, Scholien anderer Autoren

... Deshalb habe ich, der demütige Konstantin, der durch deine Bitten, Bruder Naum, und durch diese erwähnten Gebote dafür bestärkt wurde, mich dem Wunsch deiner Demut gebeugt...

Darum fürchtete ich, der Unwürdige, der, wie ich sagte, beauftragt war, die Auslegung des heiligen Evangeliums aus dem Griechischen ins Slawische zu übersetzen, und zitterte, als ich Worte sah, die höher waren als mein Verstand und meine Kraft. Dann aber, da ich den Tod wegen [meines] Ungehorsams fürchtete, begann ich, ohne imstande zu sein, alles zu schreiben, die Auslegungen der gewöhnlichen Sonntagsevangelien zu schreiben, und rief zu meiner Hilfe die Gebete aller Christliebende.

(Aus dem Prolog zum Lehevangelium)

Einleitung

- eigenständiger Text vom Konstantin
- mehr Rhetorik:
- direkte Ansprachen
- Rede in 2. Person, oft auch in 1. P. Pl.
- biblische Zitate,
- manchmal auch kurze Gebete,
- mehr Dialogizität und emotionale Worte

Exegese-Teil

- Übersetzung des „trockenen“ Katenenkommentars
- in 11 Predigten: Konstantins eigene Auszüge aus den Originalhomilien des Johannes Chrysostomus
- Eigene Worte Konstantins

Schlusswort

- Text vom Konstantin
- im rhetorischen Stil
- Paränese
- „adhortative“ Exegese Konstantins
- in 9 Predigten: Kompilationsübersetzungen aus den Homilien des Johannes Chrysostomus

Neue eigene Homilie

SERMO 38

Übersetzung der
ersten 6 Kapiteln der
*catena prima in
Matthaeum, Typus A*
(Zusammenfassung
der Predigten 1-5
des Johannes
Chrysostomus zu
Matthäus 1,1-25)

Abkürzungen der
griechischen Vorlage

* Ausgelassener Text

38/171b18-d6 ΚΗΗΓΖΙ ροζѣства ис хва • сего радн си рече • зане вѣсего
сѣмотренна глава си соутъ н наѣатѣкѣ • н ѿренъ всѣхъ блгъ • нма же ис хво •
нѣсть нн грѣѣскѣ • нн словѣнскѣ • нѣ жндовскѣ • нѣ сѣказаемо естъ
спсѣ • спсѣ же наредеть сѣа • зане спсе людн своа • поутѣто же не • рече сѣа
авра^ама • нѣ прѣвѣе рече сѣина давѣидова • не акоже ѱеже ѱетерн мнѣатъ • нз
ннзоу вѣнспрѣ хотѣа вѣзнтн нѣ зане вѣ оустѣхъ всѣхъ бѣ даѣѣ • н ѿ цѣ^рва • н ѿ
блнжнѣста • не бѣ бо даѣвно оумрѣлѣ • **ѱакоже аврама** ѱсо радн пома^ноуѣѣ ...

Βίβλον δὲ γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. τούτου χάριν αὐτὴν καλεῖ. εἰ καὶ μὴ μόνον
τὴν γέννησιν ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν τοῦ Σωτῆρος περιέχει· ἐπειδὴ
πάσης τῆς οἰκονομίας τὸ κεφάλαιον τοῦτό ἐστι καὶ ἀρχὴ καὶ ρίζα πάντων ἡμῶν
τῶν ἀγαθῶν. τὸ δὲ Ἰησοῦς ὄνομα οὐκ ἐστὶν Ἑλληνικὸν, ἀλλὰ τῆ Ἑβραίων
φωνῇ τοῦτο λέγεται ὃ ἐστὶν εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν ἐρμηνευόμενον Σωτήρ·
σωτήρ δὲ ἀπὸ τοῦ σῶσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ εἴρηται. τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν υἱοῦ
Ἀβραὰμ καὶ τότε υἱοῦ Δαβὶδ, ἀλλὰ πρῶτον εἶπεν υἱὸν Δαβὶδ, καὶ τότε Ἀβραάμ;
οὐχ ὥς τινες νομίζουσι κάτωθεν ἄνω βουλόμενος ἐλθεῖν, ἀλλ' ὅτι ἐν τοῖς
ἀπάντων στόμασιν ὁ Δαβὶδ ἦν, ἀπὸ τε τῆς βασιλείας, ἀπὸ τε τοῦ χρόνου· οὐ γὰρ
πάλαι ἦν τετελευτηκῶς, **ὥσπερ ὁ Ἀβραάμ**· διὰ τοῦτο οὖν ἐκ τοῦ γνωριμώτερον
τὴν ἀρχὴν ποιεῖται, καὶ τότε ἐπὶ τῶν προγόνων τούτου τὸν Ἀβραάμ ἀνατρέχει.

Einbeziehung des
Publikums
(Zuhörer und Leser)

Der Übersetzer
rückt die Idee
einer slawischen
Gemeinschaft
und ihrer
Zugehörigkeit
zur christlichen
Welt ins
Bewusstsein.

38/171c04-09

НМѦ ЖЕ ІС ХВО • НѢСТЬ НН ГРЪУБСКЪІ • **НН СЛОВѢНЬСКЪІ •**
НЪ ЖНДОВЬСКЪІ • НЪ СЪКАЗАЕМО ЕСТЬ СПСЪ •

Cramer I, 5.14-15

τὸ δὲ Ἰησοῦς ὄνομα οὐκ ἐστὶν Ἑλληνικὸν, ἀλλὰ τῆ
Ἑβραίων φωνῆ τοῦτο λέγεται ὃ ἐστὶν εἰς τὴν Ἑλλάδα
γλῶσσαν ἐρμηνευόμενον Σωτήρ·

SERMO 5

Übersetzung des
Kapitels 14 „Über die
Samariterin“ der
*catena prima in
Joannem , Typus A*
(Epitome der
Homilien 31-35 des
Johannes
Chrysostomus zu
Johannes 4. 5-42)

Abkürzungen des
Originals

5/27c20-d3 προστομῶ βο οὐμομῶ βῆψαβασε• ηβο σλζιπλβζση
βῆροβα•

καὶ γὰρ ἐξ ἀδεκάστου καὶ ἀπλῆς γνώμης καὶ διανοίας
ἐφθέγγετο καὶ δῆλον ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα καὶ γὰρ ἀκούσασα
ἐπίστευσε, ...

5/31a2-13 τῆμῃε η οὐγαψογιο ια πρῶβῆε• πρῆσπῆσα ποσλῆζε
ραζογμῆσα βο λβηε• ῶ σλοβεςζ ηεγο ημηζε οὐγασε ια• σουψαγο βζ
ηστηνογ σπσα• λ ηε ηεδηηογο οτῶ μηογζιηχῶ•

Διὸ καὶ τὴν πρώην αὐτοῦς διδάσκουσιν ὑπερηκόντισαν ὕστερον,
φιλοτιμούμενοι ἐπὶ τὸ μειζόνως θαυμάζειν αὐτόν, ἐνόησαν γὰρ
εὐθέως ἐκ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ ὧν ἐδίδασκεν αὐτοῦς, τὸν ὄντως
Σωτῆρα αὐτὸν εἶναι, καὶ οὐχ ἓνα τῶν πολλῶν.

---

* Ausgelassener Text

SERMO 38

Kompilation der Hauptquelle (der Katene) mit Passagen aus den Originalpredigten des Chrysostomus

- Kürzung durch Auslassen von Sätzen/Passagen (1)
- Änderung der Syntax / Vereinfachung des Ausdrucks (2)
- Kürzung durch Zusammenfassung des Sinns (3)
- Vervollständigung des Zitats aus dem Evangelium, wodurch ein Teil des recht komplexen Satzes von Chrysostomus ersetzt wird + kontextbezogene Übersetzung (4)

PG 57: 33.27-47 (In Matth. 3) / 171d5-172a15

Τίνος δὲ ἔνεκεν μνησθεῖς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ εἰπὼν Ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ, καὶ ὁ Ἰσαάκ τὸν Ἰακώβ (4) {+ Ἰακώβ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰούδα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Mat. 1:2}, καὶ οὐ μνημονεύσας τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτε εἰς τὸν Ἰακώβ ἦλθε, καὶ τοῦ Ἰούδα καὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν τούτου μέμνηται;

β'. Τινὲς μὲν οὖν φασί, διὰ τὸ δύστροπον τοῦ Ἡσαῦ καὶ τῶν ἄλλων τῶν προτέρων· (2) ἐγὼ δὲ οὐκ ἂν τοῦτο φαίην. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, πῶς μικρὸν ὕστερον τοιούτων μέμνηται γυναικῶν; (1) Ἀπὸ γὰρ τῶν ἐναντίων ἐνταῦθα ἡ δόξα αὐτοῦ φαίνεται· οὐκ ἀπὸ τοῦ μεγάλους ἔχει προγόνους, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μικροῦς καὶ εὐτελεῖς. Τῷ γὰρ ὑψηλῷ δόξα πολλή, τὸ δυνηθῆναι ταπεινωθῆναι σφοδρῶς. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐκ ἐμνημόνευσεν; Ἐπειδὴ κοινὸν οὐδὲν εἶχον πρὸς τὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν γένος Σαρακηνοὶ καὶ Ἰσμαηλίται καὶ Ἄραβες, (3) καὶ ὅσοι γεγονάσιν ἐκ τῶν προγόνων ἐκείνων. Διὰ δὴ τοῦτο ἐκείνους μὲν ἐσίγησεν, (3) ἐπείγεται δὲ πρὸς τοὺς αὐτοῦ προγόνους, καὶ τοῦ δήμου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ. Διό φησιν· Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰούδα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ τῶν Ἰουδαίων λοιπὸν χαρακτηρίζεται γένος.

* vollständig ausgelassener Text.

* kontextbezogene Übersetzung

PG 57: 33.27-31 (In Matth. 3)

Τίνος δὲ ἔνεκεν μνησθεὶς τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ εἰπὼν Ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ, καὶ οὐ μνημονεύσας τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτε εἰς τὸν Ἰακώβ ἦλθε, καὶ τοῦ Ἰούδα καὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν τούτου μέμνηται;

β'. Τινὲς μὲν οὖν φασι, διὰ τὸ δύστροπον τοῦ Ἡσαῦ καὶ τῶν ἄλλων τῶν προτέρων·

Warum aber erwähnt er Abraham, während er nach den Worten: "Er erzeugte den Isaak, und Isaak den Jakob", dessen Bruder übergeht, als er zu Jakob kommt, dagegen Juda und seine Brüder nennt?

2. Einige sagen, es sei dies wegen der Schlechtigkeit des Esau...

171d5-18

ΥΣΟ ΡΑΔΗ ΠΟΜΑΝΟΥΒΖ ΑΒΡΑΜΑ • Η ΡΕΚΖ ΙΑΚΟ ΡΟΔΗ ΗΣΑΚΑ • ΗΣΑΚΖ

ΗΑΚΟΒΑ • ΗΑΚΟΒΖ • ΗΥΔΥ Η ΒΡΑΤΥ ΕΓΟ (Ἰακώβ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ Mt. 1, 2) • ΗΕ ΠΟΜΑΝΗ ΗΣΑΒΑ • ΑΚΟ ΒΡΑΤΑ ΣΟΥΨΑ ΗΑΚΟΒΛΙΑ •

ΕΤΕΡΗ ΖΕ ΓΑΤΥ • ΑΚΟ ΛΟΥΚΑΒΥΣΤΒΑ ΡΑΔΗ ΗΕΓΟ •

SERMO 38

Konstantin lässt Sätze unübersetzt, resümiert jedoch den Sinn und erklärt den Sachverhalt

PG 57: 33.40-47 (In Matth. 3)

Ἐπειδὴ κοινὸν οὐδὲν εἶχον πρὸς τὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν γένος Σαρακηνοὶ καὶ Ἰσμαηλῖται καὶ Ἄραβες, καὶ ὅσοι γεγόνασιν ἐκ τῶν προγόνων ἐκείνων. Διὰ δὲ τοῦτο ἐκείνους μὲν ἐσίγησεν, ἐπιίγεται δὲ πρὸς τοὺς αὐτοῦ προγόνους, καὶ τοῦ δήμου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ. Διὸ φησιν· Ἰακώβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰούδαν, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ τῶν Ἰουδαίων λοιπὸν χαρακτηρίζεται γένος.

38/172a01-15

НѢ ЗАНЕ ННКОУЮЖЕ ОБЩННОУ НМѢАХОУ. СѢ НЗД.РАΗΛΗΤѢНЗІ. СРАЦННН БО Н АРАВН Н. НЗМАΗΛΗΤѢНЄ. **БѢША ВЪНОУЦН НСАВОВН / (denn) sie waren Nachfahren des Esau.** СЕГО РАДН W ТѢХЪ ОУМЪЛЪУАВЪ. **НЮДОВЪ БРАТНѢ ПОМННАЕТЪ /erwähnt die Brüder des Judas.** **ІАКО ОΥΤΩ ΤΟΥ ΟΥΤΕΤЪ СІА РОДЪ ЖНДОВЪСКЪ.**

Denn die Sarazenen, die Ismaeliten und Araber, **und wer sonst noch von jenen Vorfahren abstammte**, hatten nichts mit dem Volk Israel zu tun. Deshalb hat er jene mit Stillschweigen übergangen, **um alsbald auf seine und des jüdischen Volkes Vorfahren zu sprechen zu kommen.** Deshalb heißt es: "Jakob zeugte den Judas und dessen Brüder." Hier wird nämlich das ganze Volk der Juden mit inbegriffen.

„Erklärende Übersetzung“

Konstantin
übersetzt nicht
wörtlich,
sondern
präzisiert den
Sinn und
erwähnt den
biblischen
Sachverhalt, den
im griechischen
Text gemeint ist.

5/20c17-d5

ΤΟ ΒΟ ΜΉΣΤΟ ΒΨ•ΝΑ ΝΕΜΨΖΕ ΛΕΒΓΗ• Η ΣΥΜΕΟΝΨ Η ΒΡΑΤΗΓΑ ΙΕΨ• ΖΑ ΔΗΝΟΥ
СЕСТРѢ СВОЮ• ΡΑΖΓΗΨΒΑΒΨΨΕ СΑ• ΛΥΤΟΥ ΟΗΟΥ СΨΜΨРТЬ СΨТВОΡΗΨΑ•

ὁ γὰρ τόπος ἐκεῖνος ἦν ἔνθα ὑπὲρ τῆς Δίνας οἱ περὶ τὸν Λευὶ καὶ
Συμεὼν ἀγανακτοῦντες τὸν χαλεπὸν ἐκεῖνον εἰργάσαντο φόνον.

34/15603-05

ВЪ ΗΣΤΗΝΟΥ ΜΨΗΨΑΨΕ ΙΕΓΟ ΒΑ СΟΥΨΑ•

τὴν προσήκουσαν καὶ ἀπαρτισμένην περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχεν

43/197d21-198a07

ΔΗΒΗΤΗ ΖΕ СΑ ΠΟΔΟΒΑΔΤΨ ΗΑΜΨ ΚΡΨΠΟСΤΗΗ ΪСПОВΨΔΑΗΗΨ• ΗΑΚΟ
ΖΑΠΡΨΨΑΨΨЕМΨ ΙΕΜΟΥ ΠΡΨΔΨΧΟΔΨΨΗΨΜΨ• ΔΑ ΟΨΜΛΨΨΗΤΨ• ΗΕ
ΟСЛАВΨΔΨΨΕ•

θαυμάσωμεν δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ἔνστασιν τῆς ὁμολογίας, ὅτι **τινῶν
ἐπιτιμώντων αὐτῷ**, αὐτὸς οὐκ ἀνίει

Vereinfachung des griechischen Ausdrucks, der in der Katene noch umständlicher ist als im Originaltext des Chrysostomus

Die Übersetzung von Konstantin scheint dem Text der Chrysostomus Homilie näher zu liegen.

6/39d05-08

ΗΒΟ ΔΟΒΡΪΚΕ ΒΪ ΒΪΡΟΥ ΗΑΤΗ • ΤΒΟΡΑΪΟΥΜΟΥ ΖΗΑΜΕΝΗΑ • ΗΑΚΟ
Ω ΒΑ ΠΗΔΕ Η ΒΖΙΪΪΗΑΗΑ ΒΪΪΑΚΕΤΪ •

Cramer, II, 293.6-8

καὶ μὴν ἀξιοπιστότερος ἦν, ὁ διὰ τῶν σημείων ἑαυτὸν πιστούμενος, ὅτι τε ἀπὸ Θεοῦ ἦκει, καὶ ὅτι τὰ ἄνω φθέγγεται.

Chrysostomus Homilie: PG 59: 318.51-54

... οὐκ ἔστιν ἀξιοπιστότερος ὁ διὰ τῶν σημείων τοῦτο διαβεβαιούμενος, ὅτι τε ἀπὸ Θεοῦ ἦκει, καὶ ὅτι τὰ ἄνωθεν φθέγγεται;

SERMO 20

- Der Text der Katene wurde offenbar intensiv mit Chrysostomus Originalhomilie verglichen.
- Häufige Bevorzugung einzelner Chrysostomus-Worte und -Sätze gegenüber der Katene-Version.

20/105a18-b04 ΖΑΝΗΕ ΜΝΟΓΟΥ ΛΥΒΖΒΒ ΗΜΑΧΟΥ ΚΖ ΒΣΪΜΖ • ΜΗΛΟΣΥΡΔΗΕ ΟΥΨΗΤΕΛΗΕΒΟ ΠΡΗΗΜΖΨΕ ΤΡΕΠΕΤΑΧΟΥ ΒΟ ΖΑ ΒΣΙΟ ΒΣΕΛΕΝΟΥΨ •

Cramer, I, 157.14-16 / CPG 58: 606.9-12 διὰ τὸ πολλὴν πρὸς ἅπαντας φιλοστοργίαν ἔχειν λοιπὸν, καὶ {om. Ch} τὰ τῶν διδασκάλων ἤδη σπλάγγνα κεκτῆσθαι {ἀναλαβόντες Ch} • καὶ τρέμειν {Οὔτω γοῦν ἔτρεμον καὶ ἐδεδοίκεσαν Ch} ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης

20/105c05-16 Η ΑΨΕ ΚΖΤΟ ΒΖΖΓΛΑΓΟΛΙΕΤΪ ΚΑΚΟ ΝΕΒΖΖΜΟΖΒΗΟΙΕ ΒΟΥΔΕΤΪ ΒΖΖΜΟΖΒΗΟ • ΠΟΣΛΟΥΨΑΗ •: ΑΨΕ ΠΟΒΕΡΪΖΕΨΗ ΣΟΥΨΑΙΑ ΑΨΕ ΗΣΤΖΨΗΨΗ ΗΜΪΒΗΗΕ • ΑΨΕ ΟΤΖΣΤΟΥΨΗΨΗ Ϊ ΖΪΛΑΓΟ ΖΕΛΑΗΗΑ •

Κατενα: Cramer, I, 157.22-25 καὶ μηδεὶς λεγέτω, πῶς τὸ οὕτως ἀδύνατον γίνεται δυνατόν • καὶ τὸν ἅπαξ βαπτισθέντα ἐπιθυμία χρημάτων εὐκόλον ἀνενεγκεῖν; ἂν γὰρ ἄρξηται τὰ περιττὰ περικόπτειν καὶ κενοῦν τὰ ὄντα •

Хомилия: CPG 58:606.20-30 Εἰ δὲ βούλει καὶ τὸν τρόπον μαθεῖν, καὶ πῶς ἂν τὸ ἀδύνατον γένοιτο δυνατόν, ἄκουε. [...] Ἄν ρίψης τὰ ὄντα, ἂν κενώσης τὰ χρήματα, ἂν τῆς ἐπιθυμίας πονηρᾶς ἀποστής

„Korrektur“
des
Katenentextes
entsprechend
dem Original
von
Chrysostomus

20/101d01-07

Η ΟΥΥΑ ΒΟΥΔΟΥΨΗΗΧΪ ΗΚΑΤΗ • Η ΒΪΔ,ΪΤΗ ΣΟΥΨΕΚ ΒΪ ΗΣΤΗΝΟΥ
ΒΛΑΓΟ • Η ΤΟΜΟΥ ΥΪΣΤΗ ΒΪΖΗΟΣΗΤΪ

Katene: Cramer, I, 155.12-13/

καὶ πείθων τὰ μέλλοντα εἰδέναι τὲ καὶ ζητεῖν τὸ ὄντως
ἀγαθὸν, καὶ αὐτῷ τὰς τιμὰς ἀναφέρειν

Chrysostomus Homilie: PG 58:604.14-16

καὶ πείθων τὰ μέλλοντα ζητεῖν, καὶ εἰδέναι τὸ ὄντως
ἀγαθὸν, [...] καὶ αὐτῷ τὰς τιμὰς ἀναφέρειν.

Eigene
Metaphern
und stilistische
Figuren

19/98c21-d03 ηὕ ἀβηκε κειπε {om. WGH} {+ πρῆββιβαίουσε ημῆκε WGH}
ТЕΠΛΟ ΒΛΑΓΟΔΑΔΗΗΕ

Cramer, I, 149.24-25 ἀλλ' εὐθέως ἔναυλον ἔχων τὴν εὐεργεσίαν

5/20d16-21 βςςβδε ηακαζαηα ηβι • ςβ τρουδζμη η τζψαηηηημβ • γοηητη
ΠΟΥΤΗ ЖИВОТЪНАΔΓΟ

Cramer, II, 216.19-20 πανταχοῦ παιδεύων ἡμᾶς τὸ αὐτουργὸν καὶ
ἀπέριπτον

36/167d09-11 τρββλαженъ во η ςβῖτβλβ ηαδεждαμη

Cramer II, 101. 25 τρισμακάριος γὰρ καὶ ἐν ἐλπίσι λαμπραῖς

20/104b14-19 ποϋβυτο ουγενηκομζ γλαше • ουβογομζ σουψεμζ • η ηηψεμζ η
ηηψςοже ημοψεμβ

Cramer, I, 156.34-35 διὰ τί τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε πένησιν οὔσι καὶ οὐδὲν
κεκτημένοις

Sermo 16, Schlusswort

16/81d13-82a19

(1) СНХЪ ОУВО ДЪРЖИМЪ СѦ Н МЫ БРАТНІЕ• Н ПРОСНМЪ ХЛѢВА
НЕБЕСЬНАГО ПИТѢЮЩАГО СЪЩЕСТВА ДШЬ НАШНХЪ• Н ПРІННМЪШЕ
ВЪСАКОУ ПИЩЮ ЖИТНΗΣКОУЮ• НЖДЕНѢМЪ ОΥΤЪ СЕΒΕ• ΑΨΕ ΒΟ ΟΗΗ Η
ΓΡΑΔЪІ Η ΔΟΜЪІ• Η ΟΥЖИКЪІ• Η ВЪСЕ ΟΣΤΑΒΗША• Η ВЪ ΠΟΥΣΤΥΙΝΗ ЖИ
ВѦΔΑΧΟΥ• Η ΑΛΚΟΤѢ ΟΥΔΑΨΙΗΗ ΝΕ ΨΗΔΟША ΚΟΛΜΗ ΠΑΥΕ ΝΑ-//ΜЪ ΚЪ
ΤΑΚΟΗ ΤΡΑΠΕΖѢ ΠРІСΤΟΥΠΑЮЩЕМЪ• ΜΝΟΓΟ ΤЪΨΑΗΗΕ (**Eifer**) ΠΟΔΟΒΑΕΥѢ
ΠΟΚΑΖΑΤΗ• Η ΔΧВЪНА ΛΥΒΗΤΗ• Η ΥЮВЪСТВЪНЪІХЪ ΗСΚΑΤΗ•

58: 500.31-59 Ἐπεὶ κάκεῖνοι ἐνεκαλοῦντο, οὐχ ὅτι ἐζήτησαν αὐτὸν διὰ τὸν ἄρτον, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦτο μόνον αὐτὸν ἐζήτησαν, καὶ διὰ τοῦτο προηγουμένως... Καὶ καθάπερ τῶν τεχνιτῶν ἕκαστος ἰδίαν ἐπιστήμην ἔχει, οὕτω καὶ ὁ πλουτῶν οὐκ οἶδε χαλκεύειν, οὐδὲ ναυπηγεῖν, οὐδὲ ὑφαίνειν, οὐδὲ οἰκοδομεῖν, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν· μανθανέτω τοίνυν τῷ πλούτῳ κεχρησθαι εἰς δέον, καὶ **ἐλεεῖν τοὺς δεομένους**, καὶ πάντων ἐκείνων βελτίονα εἴσεται **τέχνην**. δ'. Καὶ γὰρ αὕτη τῶν τεχνῶν ἐκείνων ἀνωτέρα πασῶν. Ταύτης τὸ ἐργαστήριον ἐν οὐρανοῖς ᾠκοδόμηται. Αὕτη οὐκ ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ τὰ ὄργανα ἔχει, ἀλλ' ἐξ ἀγαθότητος καὶ ἀπὸ γνώμης. Ταύτης **τῆς τέχνης** ὁ Χριστὸς ἐστὶ διδάσκαλος, καὶ ὁ τούτου Πατὴρ. Γίνεσθε γὰρ, φησὶν, οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ τὸ διηθαυμαστόν, ὅτι οὕτω τῶν ἄλλων οὐσα βελτίων, οὐ πόνου, οὐ χρόνου δεῖται πρὸς τὸ κατορθωθῆναι· ἀρκεῖ θελήσαι, καὶ τὸ πᾶν ἦνυσται.

UE 16/82a19-b15

(2) КОТОРЫИ ЖЕ КОНЕЦЪ БЪИВАЕУѢ **ΔΧВЪНЪІХЪ**• ПОСЛОУШАΗ НВО Η
СОУΨΑΔ ΝΑ ΝΒСЪХЪ ΒΛΓΑΔ• СЛѦ НЕНЪДРЕУЕНЬНАІѦ• ΥΒΡΤΟΖΗ ΔΧВЪНΗ
Η• ΠΡΕСВѢΤЪΛΗΗ СѢВѢТНЪΛННЦΗ• ЖИТНІЕ СЪ ЖЕННХОМЪ• ΔΡЪΓΑ ВЪСА
ΒΛΑΓΑ•// ΗΧЪЖЕ (3) **ΟΚΟ ΝΕ ΒΗΔѢ ΗΗ ΟΥΧΟ СΛΖΙША• Η СЪРДЦЕ Υ
ΛΟΒѢΥЪСΚΟ ΝΕ ΠΟΜЪΙΣΑΗ• ΙΑЖЕ ΟΥΓΟΤΟΒΑ ΒЪ ΛΥΒΑΨΙΗΜЪІ(!) Η• Η
ΧЪЖЕ ΝΑΣΛΑΔΗΤΗ СѦ• ВЪСѢМЪ ΝΑΜЪ ΜΟΛІМ СѦ• ΓΒΗ• ...**

(3) *was kein Auge gesehen und kein Ohr gehört hat und in
keines Menschen Herz gekommen ist, was Gott bereitet hat
denen, die ihn lieben.*

Chrys. In Matth. 49, PG 58: 500.24-31

(1) Τούτων οὖν ἐχώμεθα καὶ ἡμεῖς, καὶ ζητῶμεν τὸν ἄρτον
τὸν ἐπουράνιον, καὶ λαβόντες πᾶσαν ἐκβάλωμεν φροντίδα
βιωτικὴν. Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι καὶ οἰκίας καὶ πόλεις καὶ
συγγενεῖς καὶ πάντα ἀφῆκαν, καὶ ἐν ἐρήμῳ διέτριβον, καὶ
τοῦ λιμοῦ καταναγκάζοντος οὐκ ἀνεχώρουν· πολλῶ
μᾶλλον ἡμᾶς, τοιαύτη προσιόντας τραπέζῃ, πλείονα
ἐπιδείκνυσθαι χρὴ **φιλοσοφίαν**, καὶ τῶν πνευματικῶν
ἐρᾶν, καὶ τὰ αἰσθητὰ μετὰ ταῦτα ζητεῖν.

58: 500.59-501.5

(2) Ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ τέλος **αὐτῆς** οἷόν ἐστι. Τί οὖν ἐστὶν
αὐτῆς τὸ τέλος; Ὁ οὐρανὸς, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθὰ, ἡ
δόξα ἢ ἀπόρρητος ἐκείνη, αἱ πνευματικαὶ παστάδες, αἱ
φαιδραὶ λαμπάδες, ἡ μετὰ τοῦ Νυμφίου διαγωγή, τὰ ἄλλα, ἃ
(3) μηδεὶς λόγος, μηδὲ νοῦς παραστήσαι δύναται.

(3) 1Κορ 2:9 ἀλλὰ καθὼς γέγραπται· **ἃ ὀφθαλμοὺς οὐκ εἶδεν
καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ
ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.**

17/85d16-86b10

(1) снн такова (таковѣхъ G таковѣихъ WH) слѣшавше о хѣ таковѣхъ:· [ποῦ in marg.] сѣдѣавше (om WGH) хольбѣцн· (1а) потѣщѣм сѣ краи рнзѣ егѡ прн-//косноути сѣ· н не краи рнзѣ егѡ тѣкмо· нѣ аще хоцѣмъ самого всегѡ нмамъ· тѣло бо егѡ предѣлѣжнть предѣ намн· на немже н рнза егѡ полежа· не косноути сѣ тѣкмо· нѣ н ѣстн н насѣитн сѣ· да не (om. WGH) прн стѡпаѣтъ же кѣждѡ сѣ вѣрою· дѣшнѣнѣ недѡугѣ нмѣн· аще бо прнкасавше сѣ краи рнзѣ егѡ· толнкоу снлоу прнвлѣ-//коша· колмн вѣще (паче Н) нмоуцн (нмѣе Н)· н самого вѣ себе (всегѡ WH om. G)· паче нма· н самого вѣ себе (om. WGH)· (1б) что же аще не глѣ слѣшншн· нѣ внѣншн егѡ лежаща· паче же н глѣ вѣщающѣ евнглнстѣн (-ста WG -стн Н)·

Chrys. In Matth. 50, PG 58: 507.35-49

(1а) Ἀψώμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· μᾶλλον δὲ, εἰάν θέλωμεν, ὅλον αὐτὸν ἔχομεν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ πρόκειται νῦν ἡμῖν· οὐ τὸ ἱμάτιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα· οὐχ ὥστε ἄψασθαι μόνον, ἀλλ' ὥστε καὶ φαγεῖν καὶ ἐμφορηθῆναι. Προσερχώμεθα τοίνυν μετὰ πίστεως, ἕκαστος ἀσθένειαν ἔχων. Εἰ γὰρ οἱ τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἀψάμενοι τοσαύτην εἴλκυσαν δύναμιν, πόσῳ μᾶλλον οἱ ὅλον αὐτὸν κατέχοντες; Τὸ δὲ προσελθεῖν μετὰ πίστεως οὐ τὸ λαβεῖν ἐστὶ μόνον τὸ προκείμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ μετὰ καθαρᾶς καρδίας ἄψασθαι, τὸ οὕτω διακειῖσθαι, ὡς αὐτῷ προσιόντας τῷ Χριστῷ. (1б) Τί γὰρ, εἰ μὴ φωνῆς ἀκούεις; Ἄλλ' ὁρᾶς αὐτὸν κείμενον· μᾶλλον δὲ καὶ φωνῆς ἀκούεις, φθεγγομένου αὐτοῦ διὰ τῶν εὐαγγελιστῶν.

(4) αще ρεкою// ꙗко небо пропалъ • землю море • пр
 ркъ • н нглы посла • ннѹтоже равнo ρεкою глава бо
 всѣхъ благъ • ꙗко своего сна не пощадѣ • да
 оутоужденъна ρавы спасеть • нкѣтоже оубо нoυδα
 сѣи • прнстоупи къ трапезѣ сѣи • нкѣтоже снмонъ
 сѣи • нбо оба снѣа за сребролюбне погѣвоста (погоубла
 ють WG) • (4a) ουβѣжннмъ ουβο ρова сего πρελυταδ-
//γο (πρѣлюבודѣннаго Н) • αще бо снѣе пожнвемъ • н
 нѣннмъ потребна (от. Н) дающе (подавающе Н
 подающе WG) • снрѣѹъ пнцоу н одежоу • н любѣвѣ
 къ нскрѣннмъ нстоу дѣржаще • не тѣкѣмо жнтнѣ
 наше мнрѣно сѣхраннтъ • нѣ н небеснoε цѣрствнѣ
 подасть намъ • хсѣ агньць божнн • **вѣземлан гρѣхѣи**
всего мнра • емоуже слава ѹ̄ • кланѣнне подoбаетъ •
 сѣ оцмъ ...

(4) Κὰν εἶπω, ὅτι τὸν οὐρανὸν ἔτεινε, τὴν γῆν καὶ
 τὴν θάλασσαν ἤπλωσε, προφήτας καὶ ἀγγέλους
 ἔπεμψεν, οὐδὲν ἐρῶ ἴσον. Τὸ γὰρ κεφάλαιον τῶν
 ἀγαθῶν τοῦτο ἐστίν, ὅτι τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ
 ἐφείσατο, ἵνα τοὺς ἀλλοτριωθέντας οἰκέτας σώσῃ.
 Μηδεὶς τοίνυν Ἰούδας ταύτη προσίτω τῇ τραπέζῃ,
 μηδεὶς Σίμων· καὶ γὰρ ἀμφοτέροι διὰ φιλαργυρίαν
 ἀπώλοντο οὗτοι. (4a) **Φύγωμεν τοίνυν τοῦτο τὸ**
βάραθρον, μηδὲ νομίζωμεν ἀρκεῖν ἡμῖν εἰς
 σωτηρίαν, εἰ χήρας καὶ ὀρφανοὺς ἀποδύσαντες,
ποτήριον χρυσοῦν καὶ λιθοκόλλητον
προσενέγκοιμεν τῇ τραπέζῃ.

Ἰη 1:29 Τῇ ἐπαύριον βλέπει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον
 πρὸς αὐτὸν καὶ λέγει· ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ
 αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

18/92d5-93a19

(1) Внѣжъ оубо тѣи възлюблене •
κοληκα βλαγα σουтъ снма
оружниѣма • молан сѧ во
ѣкоже достонть • н поста сѧ •
не боудеть
богатствоулюбѣць поста н сѧ
н молн сѧ лѣгкѣ ѣсть н
бѣдрѣ. н мѣлостнѣ себѣ прн
готоваеть ба (1а) н ѣкоже
дѣвѣма златома// κηλοма • на н
во възлѣтаеть • (1б) тѣмъже
таковѣн • протнвѣнѣи н
супостаѣ бѣсомѣ бѣиваеть.
ѣце во жѣна възможе • еѣѣра
κηαζѣ сѣѣѣпа • нн ба боѣѣѣ
ѣ нн ѣлѣкѣ сѣαμλλѣѣѣ сѣ нн
лостнѣ сѣѣѣѣѣѣѣ • κολѣμн па
ѣѣ ѣѣѣѣѣѣѣ сѣѣѣѣѣ • (1в)
постѣμѣ н ματѣѣѣѣ •

Chrys. In Matth. 57

PG 58: 563.18-19: *Τὸ δὲ γένος τοῦτο οὐκ ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν*

προσευχῇ καὶ νηστείᾳ· (Μτ 17:21) (за стиха няма коментар в катената)
563.33-51

(1) Ὅρα γοῦν ὅσα ἀγαθὰ ἐξ ἀμφοτέρων γίνεται. Ὁ γὰρ εὐχόμενος ὡς
χρῆ, καὶ νηστεύων, οὐ πολλῶν δεῖται· ὁ δὲ πολλῶν μὴ δεόμενος οὐκ ἂν
γένοιτο φιλοχρήματος· ὁ μὴ φιλοχρήματος, καὶ πρὸς ἐλεημοσύνην
ἐπιτηδειότερος. Ὁ νηστεύων κοῦφός ἐστι καὶ ἐπιτερωμένος, καὶ μετὰ
νήψεως εὐχεται, καὶ τὰς ἐπιθυμίας σβέννυσι τὰς πονηράς, καὶ
ἐξιλεοῦται Θεόν, καὶ ταπεινοῖ τὴν ψυχὴν ἐπαιρομένην. (2) Διὰ τοῦτο
καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀεὶ σχεδὸν ἐνήστευον. (1а) Ὁ εὐχόμενος μετὰ
νηστείας διπλᾶς ἔχει τὰς πτέρυγας, καὶ τῶν ἀνέμων αὐτῶν κουφοτέρας.
Οὐδὲ γὰρ χασμᾶται καὶ διατείνεται καὶ ναρκᾶ εὐχόμενος, ὅπερ
πάσχουσιν οἱ πολλοί· ἀλλ' ἔστι πυρὸς σφοδρότερος, καὶ τῆς γῆς
ἀνώτερος. (1б) Διὸ καὶ μάλιστα ὁ τοιοῦτος τοῖς δαίμοσιν ἐχθρὸς καὶ
πολέμιος. Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπου γνησίως εὐχομένου δυνατώτερον. Εἰ
γὰρ γυνὴ ὠμόν τινα ἄρχοντα, καὶ οὔτε Θεὸν φοβούμενον, οὔτε
ἄνθρωπον ἐντρεπόμενον, ἴσχυσεν ἐπικάμψαι, πολλῶ μᾶλλον τὸν Θεὸν
ἐπισπάσεται ὁ συνεχῶς αὐτῷ προσεδρεύων, (1в) καὶ γαστρὸς κρατῶν,
καὶ τρυφὴν ἐκβάλλων.

...ΚΟΛΩΜΗ ΠΑΥΕ ΒΕΣΨΔΟΥΑΗ ΣΨ ΒΟΓΨΜΨ • ΠΟΨΨΜΨ Η ΜΛ
ΤΒΟΨ •

YE 18/ S 93a19-c6

(2) CH (+ 8BO WG) ΔΟΒΡΨΗ ΗΨΒΟΛΙΕΝΗΗ ΜΟΨΑ ΒΟΒΗ
ΔΨΤΕΛΑ (ΒΓΟΒΗΔΨΑ Η). ΣΨΔΨΑΣΤΕ (ΣΨΔΨΑΣΤΑ ΓΗ) • //
ΗΛΗΨ ΟΓΝΨΝΑ ΕΨΗΡΟΤΕΨΑ • ΣΑΜΨΠΨΟΝΑ ΠΡΨΨΑΛΨΝΑ
ΧΡΑΨΨΑ • ΝΟΑΝΑ ΧΟΨ ΚΡΨΨΤΗΤΕΛΑ • ΨΨΤΟ ΖΕ ΓΛΨ ΜΝΟΓΟ •
ΡΨΒΑΡΑ ΒΛΑΓΟΒΨΨΨΗΗΚΨ • Η ΟΨΨΗΤΕΛΑ ΒΨΨΕΜΟΨ ΜΗΡΟΨ
(+ ΣΨΨΗΨΤΑ Γ) • ΤΨΜΨΖΕ ΒΨΖΛΨΒΗΜΨ ΙΑ • ΙΑΚΟ
ΒΟΓΟΔΑΝΑΙΑ ΔΑΡΑ • ΙΑΚΟ ΔΗΓΛΨΨΚΟ ΣΨΤΑΨΑΗΗΗΕ • ΙΑΚΟ
ΒΨΨΟΜΨ ΓΟΨΒΗΤΕΛΨΨΤΒΟ •

(2a) ΔΑ **ΠΟΠΨΡΑΨΨΙΕ ΒΨΨΑ ΟΡΟΨΨΗΗΑ ΒΡΑΨΗΗΑ** •
ΡΑΨΔΕΖΕΗΑ (+ ΗΑ Η) ΗΧΨ (ΗΑ Η) • // ΟΨΛΟΨΨΗΜΨ
ΨΕΨΑΡΨΨΤΒΗΗΕ ΝΕΒΕΨΨΚΟΨ • ΒΛΑΓΟΔΑΤΗΨ Η ΨΛΟΒΨΚΟΛΨΒΗΗΕ
ΜΨ • ΓΑ ΗΑΨΗΕΓΟ ΙΨ ΧΨΑ ...

(2a) damit wir, nachdem wir alle gegen uns glühende
Waffen des Feindes mit Füßen zertreten haben, das
Himmelsreich erreichen ...

Anknüpfung an

Chrys. In Matth. 57, PG 58: 563.40-47

(2) Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι αἰεὶ σχεδὸν
ἐνήστευον. Ὁ εὐχόμενος μετὰ νηστείας διπλᾶς ἔχει
τὰς πτέρυγας, καὶ τῶν ἀνέμων αὐτῶν κουφοτέρας.
Οὐδὲ γὰρ χασμᾶται καὶ διατείνεται καὶ ναρκᾶ
εὐχόμενος, ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολλοί· ἀλλ' ἔστι
πυρὸς σφοδρότερος, καὶ τῆς γῆς ἀνώτερος. Διὸ καὶ
μάλιστα ὁ τοιοῦτος τοῖς δαίμοσιν ἐχθρὸς καὶ
πολέμιος. Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπου γνησίως εὐχομένου
δυνατώτερον.

(2a) Eph. 6:16 ἐν πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς
πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ
πονηροῦ [τὰ] πεπυρωμένα σβέσαι • / Vor allen
Dingen aber ergreift den Schild des Glaubens, mit
dem ihr auslöschen könnt alle feurigen Pfeile des
Bösen!

Matthäus 17

1. Und nach sechs Tagen nahm Jesus mit sich Petrus und Jakobus und Johannes, dessen Bruder, und führte sie allein auf einen hohen Berg.
2. Und er wurde verklärt vor ihnen, und sein Angesicht leuchtete wie die Sonne, und seine Kleider wurden weiß wie das Licht
3. Und siehe, da erschienen ihnen Mose und Elia; die redeten mit ihm.
5. Als er noch so redete, siehe, da überschattete sie eine lichte Wolke. Und siehe, eine Stimme aus der Wolke sprach: Dies ist mein lieber Sohn, an dem ich Wohlgefallen habe; den sollt ihr hören!
9. Und als sie vom Berge hinabgingen, gebot ihnen Jesus und sprach: Ihr sollt von dieser Erscheinung niemandem sagen, bis der Menschensohn von den Toten auferstanden ist.
10. Und die Jünger fragten ihn und sprachen: Warum sagen denn die Schriftgelehrten, zuerst müsse Elia kommen?
11. Er antwortete und sprach: Ja, Elia kommt und wird alles zurechtbringen.
12. Doch ich sage euch: Elia ist schon gekommen, und sie haben ihn nicht erkannt, sondern haben mit ihm getan, was sie wollten. So wird auch der Menschensohn durch sie leiden müssen.
13. Da verstanden die Jünger, dass er von Johannes dem Täufer zu ihnen geredet hatte.
14. Und als sie zu dem Volk kamen, trat ein Mensch zu ihm, kniete vor ihm nieder
15. und sprach: Herr, erbarme dich über meinen Sohn! Denn er ist mondsüchtig und hat schwer zu leiden; er fällt oft ins Feuer und oft ins Wasser;

Danke für die Aufmerksamkeit!

